

Bolvári-Takács Gábor

Balettek és bankók

A diótörő és a *Párizs lángjai* premierkölteégei, 1950.

A Magyar Állami Operaházban 2015. november 28-án új koreográfiával mutatták be Csajkovszkij: *A diótörő* című balettjét. A hatvanöt éve műsoron levő Vaszilij Vajnonen-féle¹ változat helyébe Wayne Eagling és Solymosi Tamás koreográfiája lépett.² Jelen közleményünkkel azonban a 65 évvel ezelőtti premierre emlékezünk, a *Diótörő* mellett a *Párizs lángjai* színpadra állítási körülményeinek és a darabok költségvetésének ismertetésével, eddig publikálatlan levéltári források alapján.³

A budapesti Operaházban a *Diótörőt* – mint gyermekbalettet – 1927. december 21-én, Brada Ede koreográfiájával mutatták be és 1945-ig tartották műsoron, évi egy – karácsonyi – előadással.⁴ Vajnonen Leningrádban 1934-ben állította színpadra a művet, ez azonban Budapestre – érthető világpolitikai okokból – nem jutott el.

A hazai közönség a második világháború után a szovjet művészettel először a népművészet vonatkozásában találkozott. 1945 augusztusában az Ukrán Állami Ének- és Táncegyüttes, 1946 januárjában a Mojszejev-féle Szovjet Állami Néptánc Együttes, 1947 januárjában az Alekszandrov Ének- és Táncegyüttes lépett fel Budapesten.⁵

A szovjet balettművészek elképesztően magas színvonalú tudásával a nézők az 1949. augusztus 14–28. között Budapesten megrendezett Világifjúsági Találkozón szembesültek. Szólisták műsora, duettek a korábbi években – 1947 augusztusában és 1949 februárjában – volt ugyan példa, de most a Moszkvai Nagy Színház (Bolsoj) együttese lépett fel az Operaházban és a Városi (ma: Erkel) Színházban. Három részes estjükön három balett – *A hattyúk tava*, *A bahcsiszeráji szökőkút* és a *Párizs lángjai* – egy-egy felvonását mutatták be.⁶ A VIT művészeti versenyein az operaházi művészek közelről érzékelték a jelentős stílusbeli és technikai különbségeket.⁷

A sajtóban sorra láttak napvilágot a szovjet tapasztalatok átvételére buzdító cikkek. Ortutay Zsuzsa a szovjet tánckultúráról és a szovjet balett kialakulásáról, Duka Margit a szovjet úttörő táncszakkörök munkájáról értekezett. Merényi Zsuzsa beszámolt leningrádi ösztöndíjas tapasztalatairól, a Vaganova-féle balettmódszertan⁸ alkalmazásáról, a pártirányításról és a kollektív szellemről, a néptánc oktatás fontosságáról és a Népi Művészetek Háza működéséről.⁹

Ilyen előzmények után és körülmények között, 1949 novemberében Budapestre érkezett Vaszilij Vajnonen és felesége, egyben asszisztense, Klavgyija Armasevszkaja, azzal a céllal, hogy az Operaházban betanítsák a *Diótörőt*, majd a *Párizs lángjai* című baletteket. Mák Magda akkori operaházi tag, az Állami Balett Intézet alapító tanára szerint „ami a háború után eltelt öt évben a legmeghatározóbb eseménynek számított, az Vajnonenék érkezése volt.”¹⁰ Az előbbi darabot a színház – a szovjet szocialista realista színjátszás magyarországi premierjeként – a Magyar–Szovjet Barátság Hónap alkalmából tűzte műsorra.

Az első alkalommal megrendezett programsorozat budapesti megnyitó ünnepségét 1950. február 16-án tartották. „Ez a hónap, amely nagy jelentőségű esemény országunk életében, arra hivatott, hogy még inkább elmélyítse a magyar és szovjet nép barátságát és kiváló szovjet

tudósok, írók, művészek, művészeti együttesek, sztahanovisták és szakemberek segítségével még inkább megismertessük dolgozó népünkkel példaképünk, a felszabadító Szovjetunió kultúráját és életét” – mondta beszédében Dobi István miniszterelnök.¹¹ Szavai pontosan kifejezték akkori külpolitikánk alapelveit, s bár mai szemmel talán komikusnak tűnik a művészeti együttesek és a sztahanovisták párhuzamos említése, a politika valóban „szentségnek” tekintette a Szovjetunióhoz fűződő viszonyt. Ugyancsak szemléletes, ahogyan a rendezvényt szovjet részről megnyitó Ivan Bargyin, kétszeres Sztálin-díjas kohász, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának alelnöke fogalmazott: „van (...) a szocialista építésnek egy ága, amelynek terén Magyarország még csak az első lépéseknél tart. A kultúra, a tudomány és a művészet átépítésére gondolok”.¹² Ma már tudjuk, hogy ennek az elvárásnak a teljesítését súlyos igazságtalanságok és méltánytalanságok kísérték.

A *Diótörő* bemutatójára mindössze három nappal a megnyitó után, 1950. február 19-én került sor. A *Párizs lángjai* színpadra állítása az évad végéig tartott, az első előadást 1950. június 11-én tartották. Révai József miniszter személye révén a kommunista párt befolyását közvetlenül biztosító Népművelési Minisztérium kiemelt eseményként kezelte a két szovjet balett ügyét. Tóth Aladár operaházi igazgató folyamatosan tájékoztatta a tárcát a betanítások állásáról és az egyre növekvő költségekről.

Révai nem volt szűkmarkú. Vajnonen havi tiszteletdíját 7.000 Ft-ban, Armasevszkaját 3.200 Ft-ban állapították meg, emellett fizették pl. a szállodai, tolmács, közlekedési és ellátási költségeiket, továbbá a balettekért egyenként 50.000 Ft jogdíjat. Az Operaház tánckarában a legmagasabb fizetés ekkor 2.500 Ft/hó volt, ennyit Harangozó Gyula koreográfus-balettmester, valamint Csinády Dóra, Fülöp Viktor, Kovács Nóra, Lakatos Gabriella, Pásztor Vera és Rab István magántáncosok kerestek.¹³ A színháznak egész évre 380.000 Ft-ja volt új operák és balettek kiállítására, ehhez képest csak a *Diótörő* és a *Párizs lángjai* színre vitele összesen 1.150.000 Ft-ba került, amint azt később részletesen bemutatjuk.

A balett betanításának intenzitása addig ismeretlen terhelés elé állította az operai együttest, amely létszámában kevésnek bizonyult, várható teljesítményében pedig aggályosnak tűnt az új feladathoz. A februári bemutatóig alig három hónap állt rendelkezésre. A létszámhiány miatt a *Párizs lángjai*hoz Vajnonen külsősöket szerződtetett, 44 táncost és 16 statisztát. Próbátáncot hirdetett, s még a MÁVAG balettiskolájából is felvett jelentkezőket. A házaspár egyébként teljes összhangban dolgozott. A „*Vojszi*”-nak hívott Vajnonenre Kun Zsuzsa „vehemens, türelmetlen típus”-ként emlékszik. Armasevszkaját „*Nyúzsna*”-nak nevezték, állandó szavajárása, a „núzsna” (kell, muszáj) nyomán. Mindkettőjükénél számtalan „gyilkos módja volt (...) a technika fejlesztésének”.¹⁴ A közreműködő művészek mindazonáltal életre szóló élményként őrizték a próbákon szerzett tapasztalatokat. „Egyszerűen el voltam ájulva attól, hogy hogyan tanítják be a szerepet. Valami olyan gyönyörűség volt ez a munka és annyira más, mint minden annak előtte.” – emlékezett Mák Magda.¹⁵ Összességében az orosz vendégek eredményesnek bizonyultak és megalapozták a társulat további sikereit. Lőrinc György, későbbi balettigazgató „csontmosás”-ként említette Vajnonenek metodikáját, utalva a balettmesternek a premier utáni javító próbákra alkotott kifejezésére.¹⁶

A sikeres bemutatókat követően nem maradtak el az elismerések: Tóth Aladár 24.000 Ft jutalomkeretet kért és kapott a *Párizs lángjai* szereplői részére, Vajnonen javaslatára, aki „teljesen átformálta őket”.¹⁷ 1951 márciusában Fülöp Zoltánt a *Párizs lángjai* díszleteiért, Oláh Gusztávot pedig más művek mellett a *Diótörő* díszleteiért Kossuth-díjjal tüntették ki. A balettek jelmezeit tervező Márk Tivadar a következő évben, a karmester Kenessey Jenő 1953-ban lett Kossuth-díjas.¹⁸ A kiváló taktikai érzékű Révai tisztában volt azzal is, hogy

Vajnonének hazamennek, az operai balettrepertoárt meghatározó, de az 1949/50-es évadban koreográfusként háttérbe szorított Harangozó Gyula viszont itt marad. A párt bizalmát továbbra is kifejezendő, 1951. augusztus 18-án Harangozó Kiváló Művész címet kapott, elsőként – és 1971-ig egyedülként – a balettművészek közül; és hamarabb, mint az Operából Nádasy Kálmán, Oláh Gusztáv vagy Ferencsik János.¹⁹

Harangozó – aki egyébként fejlődési visszalépésnek tekintette a szovjet dramobaletteket²⁰ – nem sokkal az 1956-os forradalom kitörése előtt elismerte, hogy Vajnonen – és később más szovjet balettmesterek és koreográfusok – megjelenése nagymértékben hozzájárult a klasszikus iskola fejlesztéséhez, ugyanakkor elhibázottnak tartotta a *Diótörő* szocialista-realista példaként történő erőltetését. „Nagyon kényelmetlen volt számomra, hogy ebben a kérdésben művészi hitemmel és meggyőződésemmel kénytelen voltam Vajnonennel szembe helyezkedni. Az egészséges vitákat azonban lehetetlenné tette az a mérhetetlen személyi kultusz, ami Vajnonen körül kialakult. (Dicséretére legyen mondva, nem ő tehetett róla.) (...) Nem vitte előre a magyar balett fejlődését ezeknek a baletteknek kritikátlan értékelése sem. Az sem segítette az elmúlt tíz évben a fejlődést, hogy *A csodálatos mandarin*²¹ és egyéb művek lekerültek a műsorunkról (amihez Vajnonen is nagymértékben hozzájárult).”²² Harangozó szóhasználatában nem nehéz észrevenni az SZKP 1956 februárjában lezajlott XX. kongresszusának hatását.

A balettmester házaspár tapasztalatait, itt tartózkodásuk idején, más téren is igénybe vették. Vajnonen 1950 januárjában az Operaházban továbbképző tanfolyamot tartott a művészek számára a szovjet balettstílusról és egyéb ügyekben is megosztotta a sajtóval a magyar táncmozgalomról szerzett tapasztalatait.²³ Felesége az 1950 januárjában megnyílt Táncművészeti Iskola, illetve az ebből 1950 nyarán alakult Állami Balett Intézet tanári karának kiképzésében vett részt.²⁴ Az Armasevszkaja által vezetett Vaganova-metodika tanfolyam elvégzését követően, 1951-ben, nyolcan kaptak balettmesteri oklevelet.²⁵

A fenti folyamatok illusztrálására három dokumentumot teszünk közzé, amelyek bemutatják a Révai József számára létfontosságú balett-premierek költségvetési tételeit és jóváhagyásuk menetét. A közlés során az eredeti helyesírást és stílust megtartottuk, de a gépelési és betűhibákat kijavítottuk. Az két balett bemutatója egyértelműen jelzi, hogy a párt elkötelezte magát balettművészet fejlesztése mellett. A helyzet paradoxonja, hogy a kultúrpolitika doktriner és voluntarista döntései ezzel – végső fokon – elősegítették a tömegeket vonzó és megmozgató művészeti ág elterjedését.²⁶

1. sz. dokumentum²⁷

”[19]50. január 7.
14. szám / 1950.

Révai József úrnak (*sic!*)
népművelési miniszter,
Budapest

Miniszter Úr!

A Magyar Szovjet Barátság hónapja alkalmából a Magyar Állami Operaház is méltóképpen ki akarja venni részét és ezért műsorra tűzte Csajkovszky (*sic!*) „A diótörő” című balletjét, (*sic!*)

Vajnonen vendég-balletmester beállításában és az ő elgondolása szerint, a díszleteket Oláh Gusztáv,²⁸ a jelmezeket pedig Márk Tivadar²⁹ tervezi.

Ez az első ballet, amely a realista színjátszás alapján kerül bemutatásra. A díszletek és jelmezek kiállítási költségei a mellékelt költségvetés alapján 268.000.- ft tesznek ki, melyhez járul még a zeneanyag kiírása kb. 10.000.- forintos költséggel.

Tekintettel arra, hogy az Operaház egész évi hitele³⁰ a kiállításokra 380.000 ft tesz ki, melyből a Carmen, Eladott menyasszony, János vitéz és a Szorocsinczi vásár³¹ kiállításaira már 250.000 ft-ot tett ki, ezen felül még bemutatásra kerül „Páris lángjai” „Orfeus az alvilágban”,³² továbbá két-három opera felújítása is tervbe van véve,³³ végül a központi műhelyek munkájának biztosítása végett faanyagot, díszletvásznat és textilanyagot kellett raktárra vásárolni; A diótörő kiállítását a rendes hitelből nem tudjuk teljes egészében fedezni, kérem Miniszter Urat, hogy e célra 200.000 forint rendkívüli hitelt sürgősen kiutalványozni szíveskedjék.

Megjegyezni kívánom, hogy az 1948. decemberében a kiutalt 270.000 ft, 1949. július 31-vel 140.000 ft. 1949. decemberében pedig 160.000 ft-ot fizettünk vissza. (*sic!*)

Gné
főtitkár³⁴”

2. sz. dokumentum³⁵

„Állami Operaház
195. szám / 1950.

Miniszter Úr!

Voinonen Vaszilij (*sic!*) szovjet balletmester vendégszereplése során a Diótörő és Páris lángjai című balletek bemutatásával kapcsolatosan az alábbi rendkívüli kiadások merültek fel, amelyek nem férnek bele a színház költségvetésébe. Ezek a kiadások 4 részre tagozódnak: 1.) Voinonen balletmester költségei, 2.) A Diótörő, 3.) A Páris lángjai kiállítási költségei, 4.) A balett és statisztéria részére feltétlenül szükséges felszerelési cikkek.

1.) Voinonen balletmester vendégszereplésével kapcsolatos költségek.

a) Tiszteletdíj 1949. dec. 1-től 6 hónapra, havi 7.000-Ft, a novemberi csonka hónapra 5.000 Ft, összesen tehát	47.000 Ft
b) Armasevszkája Klavdia (<i>sic!</i>), Voinonen asszisztensnője tiszteletdíja a fenti időpontra, havi 3.200 Ft, a csonka hónapra 2.286 Ft, összesen	21.486 "
c) Vendégdíjadó a tiszteletdíjak 50%-a után 6%	2.200 "
d) Szállás ³⁶ és ellátás költségei, naponként 300 Ft (szoba napi 150 Ft, 2 személy teljes ellátása, telefon stb. napi 150 Ft) 200 napra	60.000 "
e) Autóköltség havonként 1.000 Ft	6.826 "
f) Tolmácsok díja. Állandóan 2 tolmács teljesít szolgálatot, akik közül az egyik heti 420, a másik 280 Ft fizetésben és ezen felül túlóradíjban részesül, a fenti időre	27.000 "
g) A beállított darabok koreográfiájáért, az Eladott menyasszony és a Szorocsinczi vásár balletszámainak tervezéséért 20.000 Ft, a Diótörő és a Páris lángjai után egyenként 50.000, összesen 100.000 Ft, egy magyar balett koreográfiájáért 15.000 Ft ³⁷ (a koreográfus a darab	

tervezéséért és beállításáért az eddigi gyakorlat szerint egész estét betöltő darabnál a bruttó bevétel után 2% szerzői díjban részesül, ami telt ház esetén előadásonként 5-600 Ft) –
135.000 "

Összesen kereken: 300.000 Ft

2) A Diótörő kiállítási költségei.

a) Női jelmezek. A darabhoz készült 97 drb. női ruha, 42 drb. fehér tütü, 12 drb. rózsaszín tütü, 12 drb. kalap, 23 drb. fejdísz, 59 drb. nadrág, 5 drb. régi kabát és 10 drb. régi ruha átalakítása anyagpótlással, 4 drb. új szőrmegallér és 53 m. szőrmecsik, 134 pár különböző cipő, 1 pár csizma. Ezeknek a kiállítási költsége

Összesen 54.982 Ft

b) Férfi jelmezek. 3 drb. télikabát, 29 drb. nadrág, 7 drb. selyem és szövetfrakk, 7 drb. félkörköpeny, 7 drb. tunika, 6 drb. átalvető, 23 drb. selyemkabát, 20 drb. katonakabát, nadrág és kamasni, 6 drb. lovaskatona ujjas mellény és páncél, 1 drb. királyegér és 22 drb. egéruha, 9 drb. löfelszerelés, 19 drb. trikónadrág, 2 drb. trikóing, 3 pár trikókesztyű, 50 drb. selyemmasni, 25 drb. selyemparóka, 6 drb. bandó, 19 drb. combnadrág, 13 drb. csarp, 9 drb. spencer, 29 drb. ing, 19 drb. ingelő, 1 drb. mellény, 51 drb. főveg, 28 m. szőrmecsik, 4 drb. szőrmegallér, 3 pár mandzsetta, ezen kívül 35 régi ruha átalakítása anyagpótlással.

Összesen: 44.100 Ft

c) Festő és kasírozó műhely. 5525 m ² felületre festék és enyv	16.000 Ft
d) 2.000 m ² új díszletvászon	44.300 "
e) 773 m ² borsótüll	21.800 "
f) 290 m ² siffon	3.940 "
g) 100 " "	1.250 "
h) 525 " lombgáz	3.680 "
i) 100 m ² molino	1.300 "
j) 3 kg. lencérna	372 "
k) 32 m ² organdin	256 "
l) alkalmi kisegítők díjazása	4.900 "
m) túlóradíjak	14.300 "
n) apróbb kiadások	2.500 "
o) kellékek anyag és munkadíja	2.800 "

Összesen kereken: 118.800 Ft

3) Asztalos műhely.

a) 11.698 m ³ faanyag	11.230 Ft
b) 247 m ² bükklemez	2.100 "
c) 63 kg. enyv	770 "
d) 140 kg. szög	740 "
e) 400 drb. pánt és facsavar	600 "
f) 30 kg. kartolt szőr	500 "
g) 3 kg vatta	50 "
h) vegyes vasanyag	4.000 "
i) kisegítők munkabére	24.100 "

Összesen kereken: 44.100 Ft

4) Világítási műhely kiadásai.

a) 208 m. gumikábel	740 Ft
b) 4 drb. üveg kandelláber	1.800 "
c) 2 drb. falikar	440 "
d) egyéb villamosanyagok	660 "

Összesen kereken: 3.700 Ft

5) Könyvtári kiadások.

a) Partitúra, zongora-kivonat, zenekari anyagok másolási díja

Összesen: 18.000 Ft

6) Túlóradíjak.

a) A darab előadásának előrehozatalával kapcsolatban olyan rendkívül hosszú ideig tartó próbákat kellett tartani, amelyek túlóra költsége a rendes keretbe nem fér bele. 18.000 Ft.

Együtt: 300.000 Ft

3) Páris lángjai.³⁸

a) Kiállítási költségek. Voinonen balettmesterrel történt megbeszélés alapján kiállítása a Diótörőhöz hasonló lesz. Előre látható kiadás: 300.000 Ft

b) Egyéb kiadások. A Páris lángjai olyan nagy létszámú balettkart és statisztériát igényel, hogy a balettmester ragaszkodik a létszám felemeléséhez. Ebből eredő kiadások a következők:

a balettkar 44 taggal való kiegészítése 4 hónapra 160.000 Ft
 statisztéria 16 taggal való kiegészítése 4 hónapra 32.000 Ft
 balettkar részére cipők 40.000 Ft
 statisztéria felszerelése 18.000 Ft

Összesen: 550.000 Ft

Összesítés.

Voinonen vendégszereplésével kapcsolatos kiadások	300.000 Ft
Diótörő kiállítási költségei	300.000 Ft
Páris lángjai " " és ezzel kapcsolatos egyéb kiadások	550.000 Ft

Összesen: 1.150.000 Ft

Az Operaháznál szokatlan ilyen nagyarányú kiállítás, kulturális és politikai szempontból azonban feltétlenül szükség volt erre, azon felül olyan nagy erkölcsi és anyagi sikert értünk el a Diótörővel – amit még csak fokozhat a Páris lángjai bemutatója –, hogy ezt indokoltá teszi. Voinonen balettmester összes költségeit a nyár folyamán történt költségvetési tárgyalások során Miniszter Úr vállalta, s így nem állított be az Operaház költségvetésébe, a kiállítási rovatok pedig olyan csekély összeggel voltak előirányozhatók, hogy abból a két bemutatóra csupán 100.000 Ft volt beállítva.

Az előadottak alapján tisztelettel kérjük Miniszter Urat, hogy a kimutatott 1.150.000 Ft, illetőleg 100.000 Ft levonása után fennmaradó 1.050.000 Ft-ot póthitelként engedélyezni szíveskedjék.

Budapest, 1950. március 2.

főtitkár igazgató³⁹

1 drb. melléklet.

Magyar Állami Operaház.

Vajnonnen (*sic!*) balettmester vendégszereplésével kapcsolatos költségek.

Időpont	Vajnonnen	Felesége	Prémium ⁴⁰	Szálloda költség	Autóköltség	Tolmácsok díjai
	tiszteletdíja					
Kifizetett tételek:						
1949. XI.	5.000.-	2.286.-		6.619,41	328.-	1.520.-
XII.	7.000.-	3.200.-		8.892,18	954.-	4.148,15
1950. I.	7.000.-	3.200.-	20.000.-	7.902,87	1.309.-	3.977,82
II. 16.-ig	7.000.-	3.200.-		5.423,06	735.-	4.015,67
Összesen:	26.000.-	11.886.-	20.000.-	28.837,52	3.326.-	13.661,64
Várható kiadások:						
1950. II. 17-28.				3.300.-	500.-	1.000.-
III.	7.000.-	3.200.-	50.000	9.000.-	1.000.-	4.000.-
IV.	7.000.-	3.200.-	50.000	9.000.-	1.000.-	4.000.-
V.	7.000.-	3.200.-	15.000	9.000.-	1.000.-	4.000.-
Összesen:	21.000.-	9.600.-	115.000	30.300.-	3.500.-	13.000.-

Összesítés.

Megnevezés	Kifizetett tételek	Várható kiadások	Összesen
Vajnonnen tiszteletdíja	26.000.-	21.000.-	47.000.-
Felesége	11.886.-	9.600.-	21.486.-
Vendégdíj adó		2.200.-	2.200.-
Prémium	20.000.-	115.000.-	135.000.-
Szálloda költség	28.837,52	30.300.-	59.137,52
Autóköltség	3.326.-	3.500.-	6.826.-
Tolmácsok napi és túlóra díja	13.661,64	13.000.-	26.661,64
<u>Mindösszesen</u>	<u>103.711,16</u>	<u>194.600.-</u>	<u>298.311,16</u>

Kereken 300.000 Ft

Budapest, 1950. február 28-án.

Juhász Andor
gazdasági igazgató. főtitkár. igazgató.”⁴¹

3. sz. dokumentum⁴²

„321/1950.

A „Páris lángjai” c. ballet új kiállításának összesített költségelőirányzata.

Női szabóműhely	42.400 Ft
Férfi " "	31.165 Ft
Fodrász ":	4.200 Ft
Asztalos " (90% régi anyag felh.)	15.695 Ft
Festett csillárszerelés (9 drb.) foglalat, huzalok, munkadíj (égők nélkül)	5.000 Ft
Festőműterem 70%-os régi dv. felhaszn.	<u>130.578 Ft</u>
Összesen:	229.039 Ft

Budapest, 1950. április 18.

Márk Tivadar Fülöp Zoltán⁴³
jelmeztervező. díszlettervező.

L. Garay Imréné⁴⁴

Amennyiben csak részlet zeneanyagot kap meg a színház, a partitúra és szólamok leírására 20.000 Ft szükséges.”

¹ Vaszilij Ivanovics Vajnonen (1901–1964) szovjet-orosz koreográfus, balettmester.

² Vö: Braun Anna: Varázslatos mese a felnőtté válásról = Opera. A Magyar Állami Operaház magazinja. 2015/2016. 17. szám, 2015. november-december, 10–12.o.

³ Elhangzott a Tánc és társadalom című V. Tánctudományi Konferencián, a Magyar Táncművészeti Főiskolán, 2015. november 13-án. A közlemény a NKFIH K115676 számú kutatás keretében készült.

⁴ Vö: Alpár Ágnes: Az Operaház 100 éves műsora. In: Staud Géza (szerk.): A budapesti Operaház 100 éve. Zeneműkiadó, Budapest, 1984. 441-492. o. (Az operaházi premierek adataihoz a továbbiakban külön hivatkozás nélkül is.)

⁵ Vö: Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből. In: Kaposi Edit – Kővágó Zsuzsa (szerk.): Táncművészeti dokumentumok 1985. Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 1985. 29–37. o.

⁶ *A hatyúk tava*: Csajkovszkij zeneművének eredeti koreográfiáját 1895-ben Marius Petipa és Lev Ivanov készítették. Leningrádban Fjodor Lopuhov 1945-ös, Moszkvában Aszaf Messzerer 1937-es változatát játszották (Budapestben is ez utóbbit mutatták be). *A bahcsiszteráji szökőkút*: Borisz Aszafjev zenéje, Rosztyiszlav Zaharov koreográfiája (1934). *Párizs lángjai*: Aszafjev zenéje, Vajnonen koreográfiája (1932).

⁷ Vö: Kaán Zsuzsa: Kun Zsuzsa, a balerina. Nemzetközi Tánc- és Kultúra Alapítvány – Trionfo Kft., Budapest, 2010. 28–31. o.; Halász Tamás: A tánc fénye. Beszélgetés Mák Magdával. II. rész = *Parallel*, 2015. 33. szám, 12. o.; Seregi László a Bolsoj szólistái láttán szeretett bele a klasszikus balettbe. Vö: Kaán Zsuzsa: Seregi. Nemzetközi Tánc- és Kultúra Alapítvány – Trionfo Kft., Budapest, 2005. 16. o.

⁸ Agrippina Jakovleva Vaganova (1879–1951) táncművész, koreográfus, balettmester, a róla elnevezett balettmódszer kialakítója. Könyve: *Osznovi klassziceszkava tanca*. Moszkva, 1934. Magyarul: A. J. Vaganova: *A klasszikus balett alapjai*. Ford.: Albert Éva. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1951.

⁹ Sok tanulnivalónk van a szovjet tánc kultúráról = *Kis Újság*, 1949. október 9. In: Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből, i. m. 165. o.; Dukáné Máté Margit: A szovjet úttörő táncszakkörök munkája a népitánc terén = *Táncoló Nép*, 1949. november–december, 18–19. o.; M. P. [Morvay Péter]: Mit láttam a Szovjetunióban? Merényi Zsuzsa előadása = *Táncoló Nép*, 1950. augusztus–szeptember, 9–10. o.

¹⁰ Halász Tamás: A tánc fénye, i. m. 12. o.

¹¹ Magyar–szovjet kapcsolatok 1948–1970. Dokumentumok. Kossuth könyvkiadó, Budapest, 1973. 36. o.

¹² Uo. 39. o.

¹³ Tóth Aladár 1950. december 6-án kelt jelentése. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Magyar Állami Operaház iratai 1945–1950. (a továbbiakban: OL) XXVI–I–3. 8. doboz, 1290/1950. szám

¹⁴ Kaán Zsuzsa: Kun Zsuzsa, a balerina, i. m. 32-41. o.

¹⁵ Halász Tamás: A tánc fénye, i. m. 12. o.

¹⁶ Vö: Lőrinc György: A szovjet balett hatása balettművészetünkre = *Muzsika*, X. évf. 11. szám, 1967. november, 30. o.

¹⁷ Tóth Aladár 1950. június 16-án kelt levele. OL XXVI–I–3. 7. doboz, 572/1950. szám

-
- ¹⁸ Vö.: Darvas Pálné – Klement Tamás – Terjék József (szerk.): Kossuth-díjasok és Állami Díjasok almanachja 1948–1985. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
- ¹⁹ Nem mellékesen a fizetése ezzel 3600 Ft-ra emelkedett.
- ²⁰ Harangozó Gyula – Harangozó Gyuláról = Premi-air. A Magyar Nemzeti Balett Alapítvány lapja, 1999. 1. szám, 8. o.
- ²¹ Bartók Béla és Lengyel Menyhért táncjátékára Harangozó 1941-ben készített koreográfiát, de a művet az 1945-ös bemutató után 1949-ben, modernizmus vádjával, levették a műsorról, és csak 1956. június 1-jén újították fel.
- ²² Harangozó Gyula: Mi viszi előre a magyar balettet? = Táncművészet, VI. évf. 9. szám, 1956. szeptember, 386–388. o.
- ²³ Lásd: Kis Újság, 1950. január 27. In: Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből, i. m. 168. o.; Szovjet vendégművészek bírálata a magyar táncmozgalomról = Táncoló Nép, 1950. április–július, 10. o.
- ²⁴ Bolvári-Takács Gábor: A Táncművészeti Iskola első és egyetlen tanéve. 1950. Parallel, 2010. 18. szám, 27–30. o.; uő: Az Állami Balett Intézet létrehozásának politikai körülményei. Kritika, 31. évf. 8. szám, 2000. augusztus. 26–28. o. Mák Magda szerint az intézet kérdésének megoldásához a minisztérium kifejezetten Armasevszkaja kérésére látott hozzá. Vö: Halász Tamás: A tánc fénye, i. m. 13. o.
- ²⁵ Bartos Irén, Géczy Éva, Hidas Hedvig, Kálmán Etelka, Kiss Ilona, Lőrinc György, Lugossy Emma és Mák Magda. Vö: Bolvári-Takács Gábor: Táncosok és iskolák, i. m. 190. skk. o.
- ²⁶ Erről részletesen lásd: Bolvári-Takács Gábor: Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. 153–165. o.
- ²⁷ OL XXVI–I–3. 7. doboz, 14/1950. szám
- ²⁸ Oláh Gusztáv (1901–1956) 1921–30-ban az operaház díszlettervezője, 1930-tól haláláig scenikai főfelügyelő, 1936-tól főrendező is, 1941-től haláláig vezető főrendező. Kétszeres Kossuth-díjas Kiváló Művész.
- ²⁹ Márk Tivadar (1908–2003) 1934-től az operaház scenikai segéde, majd jelmeztárosa, 1938-tól jelmeztervező, 1945–81-ben vezető jelmeztervező. Kossuth-díjas Kiváló Művész.
- ³⁰ A korabeli pénzügyi gyakorlat szerint az intézmények költségvetési hitelből gazdálkodtak.
- ³¹ Bizet *Carmen* c. operáját 1949. október 18-án, Smetana *Az eladott menyasszony* c. vígoperáját 1949. december 15-én, Kacsóh Pongrác *János vitéz* c. daljátékát 1949. december 28-án, Muszorgszkij *A szorocsinci vásár* c. vígoperáját 1949. december 25-én mutatták be.
- ³² Offenbach *Orfeusz az alvilágban* c. operettjét végül nem mutatták be.
- ³³ Utalás az évad további bemutatóira: Erkel: *Bánk bán* (1950. február 25.), Kodály: *Székelly fonó* (1950. április 21.), Verdi: *Traviata* (1950. május 26.).
- ³⁴ Garay Imréné (1949–52-ben az operaház főtitkára) saját kézzel írt másodpéldányon.
- ³⁵ OL XXVI–I–3. 7. doboz, 195/1950. szám
- ³⁶ A házaspár a Bristol Szállóban lakott.
- ³⁷ Vajnonen e megbízásának eredménye nem ismeretes.
- ³⁸ A rovat száma (3.) arra utal, hogy az előző, 4-6. számú tételek a *Diótörő* kiállítási költségeihez tartoznak.
- ³⁹ Aláírások nélküli gépelt másodpéldány.
- ⁴⁰ A jogdíjról van szó.
- ⁴¹ Juhász Andor (1919-től az operaház pénztári ellenőre, 1940–59-ben gazdasági felügyelő), saját kezű aláírásával ellátott gépelt másodpéldány.
- ⁴² OL XXVI–I–3. 7. doboz, 321/1950. szám
- ⁴³ Saját kezű aláírásokkal ellátott gépelt másodpéldány. Fülöp Zoltán (1907–1975) 1928–67-ben az operaház díszlettervezője, valamint scenikai felügyelője, illetve vezetője. Kossuth-díjas Kiváló Művész.
- ⁴⁴ Az operaház főtitkárának saját kezű aláírása.